

не лише у зміцненні тіла, а, в першу чергу, велику роль відіграє у розвитку енергії, кмітливості, рішучості, здібності до ініціативи й стійкості, тобто в розвитку тих властивостей, які об'єднані під загальним поняттям волі й самої діяльності – що є найціннішим даром людської особистості. Окрім цього, вчений вважав, що важливість морального виховання полягає у розвитку почуття соціальної любові та співчуття, розвитку почуття правди та поваги до всього суспільно цінного та прекрасного, розвитку почуття обов'язку у стосунках між людьми. Для розвитку розуму важливого значення В.Бехтерев надавав вихованню, а не лише здобуттю знань [6].

Треба пригадати той факт, що накопичено великий досвід, коли духовні сили допомагають долати хвороби, навіть смертельні. Та навпаки, їхній занепад призводить до хвороби й навіть смерті.

Вважаємо, що *духовний розвиток* дитини з вадами розвитку надасть можливість суспільству звернути увагу на проблеми інвалідності, допоможе знайти розуміння неоднозначного досвіду пізнання світу крізь призму подолання страждання, болю, немочі та нелегкої боротьби за свій індивідуальний шлях, і збереження попри всі негаразди тієї морально-етичної складової, якою наділена людина, як носій духу, тобто біоенергетичного та інформаційного зв'язку зі світом, іншими людьми та все-світом. Отже, це не лише мобілізація духовних сил у боротьбі з недугою, але й безперервне самовдосконалення духовного потенціалу особи через подолан-

ня проблем психофізичного стану та перехід на новий рівень усвідомлення себе та своєї ролі в житті.

Подальших розробок потребують практичні методи духовного розвитку засобами адаптивної фізичної культури дітей із різними вадами розвитку.

Висновки. Таким чином, було обґрунтовано, розширено та доповнено зміст вітчизняної концепції адаптивної фізичної культури. Встановлено, що заняття фізичними вправами створюють умови для духовного розвитку дітей із різними формами патологій.

Література

1. Бегидова Т. П. Основы адаптивной физической культуры / Т. П. Бегидова : учебн. пособие. – М. : Физкультура и Спорт, 2007. – 192 с.
2. Грофф С. Холотропное сознание / С. Грофф. – Пер. с англ. О. Цветковой. – М. : изд-во Трансперсонального Института, 1996. – 248 с.
3. Евсеев С. П. Адаптивная физическая культура / С. П. Евсеева, Л. В. Шапкова – М. : Советский спорт, 2000. – 240 с.
4. Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури. Наказ Мін. охор. зд. України, Мін. освіти і науки України від 20.07.09 №518/674// Директор школи. – 2010. – №7. – С. 25–27.
5. Концепція державного стандарту спеціальної освіти дітей з особливими потребами. Прийнята Колегією Міністерства освіти України 23.06.09 (протокол №7/5-7) // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – №19. – С. 14–28.
6. Куртышева М. А. ДетиИндиго – будущее человечества / М. А. Куртышева – Спб. : Питер, 2007. – С. 40–41.
7. Ляшенко В. І. Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / В. І. Ляшенко – Херсон, 2004. – 277 арк.
8. Саркисов Д. С. Приспособительные и компенсаторные процессы / Д. С. Саркисов, Л. И. Аруин, В. П. Туманов / В кн.: Общая патология человека: Руководство / под ред. А. И. Струкова, В. В. Серова, Д. С. Саркисова; АМН СССР – М. : Медицина, 1982. – С. 443–532.
9. Ситаров В. А. Социальная экология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Ситаров, В. В. Пустовойтов. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 280 с.
10. Шапкова Л. В. Функции адаптивной физической культуры: учебное пособие: СПб ГАФК им. П. Ф. Лесгафта / Л. В. Шапкова. – СПб, 1999. – 82 с.
11. Чудна Р. В. Теорія адаптивного фізичного виховання: монографія / Р. В. Чудна. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 199, 204–207, 270.
12. Sherrill C. Adapted Physical Activity and Sport / C. Sherrill, Crossdisciplinary and Lifespan. WCB / McGraw-Hill, 1998. – P. 217.

УДК 376.2

Ірина Калініченко

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ШКОЛАХ

А Розглядаються питання щодо визначення сучасних підходів до організації навчально-виховного процесу в інклюзивних школах. Зазначені мета та головні напрями роботи з підлітками з особливими освітніми потребами в інклюзивних закладах освіти.

Ключові слова: інклюзивні школи, навчально-виховний процес, диференційоване викладання, індивідуальне оцінювання, підлітки з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Впровадження інклюзивного навчання є однією з найгуманістичніших ідей сьогодення, яка є водночас найскладнішою для вирішення проблемою, з якою стикаються системи освіти в усьому світі, оскільки передбачає включення дітей з особливими освітніми потребами до загальноосвітніх шкіл.

Ірина Калініченко. Современные подходы к организации учебно-воспитательного процесса в инклюзивных школах.

А Рассматриваются вопросы определения современных подходов к организации учебно-воспитательного процесса в инклюзивных школах. Указаны цели и основные направления работы с подростками с особыми образовательными потребностями в инклюзивных учебных заведениях.

Ключевые слова: инклюзивные школы, учебно-воспитательный процесс, дифференцированное преподавание, индивидуальное оценивание, подростки с особыми образовательными потребностями.

Iryna Kalinichenko. Current approaches to the educational process of young people with special educational needs in inclusive schools.

S The article deals with the issues on determining modern approaches to organization of educational process in inclusive schools. Goals and main fields of work with adolescents with special educational needs in the inclusive schools are given.

Key words: inclusive schools, educational process, differentiated instruction, individual assessment, adolescents with special educational needs.

Це, в свою чергу, вимагає від усіх учасників навчально-виховного процесу суттєвого перегляду традиційних поглядів щодо мети, функцій, організації роботи закладу нового типу. Якість навчально-виховного процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвит-

ку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Адже, якими б не були фізичні чи психічні обмеження, у дитини завжди є резерви для розвитку, використання яких може суттєво поліпшити якість її життя.

Аналіз актуальних досліджень. Розробленням нових підходів до організації процесу навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами займалися багато вчених і педагогів, серед яких: Н. Бібік, І. Бім, Л. Ващенко, Д. Ельконін, О. Пометун, О. Савченко, С. Єфімова, О. Таранченко, Ю. Найда, Т. Сак, С. Литовченко, Е. Данілавічюте, А. Колупаєва та ін. [2; 3; 4; 5; 6].

Метою статті є обґрунтування основних підходів до організації навчально-виховного процесу в інклюзивних школах.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивна школа – заклад освіти, який задовольняє різні освітні потреби дітей із порушеннями психофізичного розвитку шляхом адаптації та модифікації навчального курсу, здійснення диференційованого викладання, реалізації командного підходу в наданні додаткових спеціальних послуг та створення позитивного шкільного мікроклімату.

Як показують дослідження, успішним та ефективним інклюзивним школам притаманні такі характеристики: підтримує шкільне середовище та позитивні стосунки в дитячому колективі, активна участь підлітків з особливими освітніми потребами в навчально-виховному процесі та житті звичайного класу.

Мета інклюзивної школи – дати всім бажаючим можливість найповноціннішого соціального життя, найактивнішої участі в колективі, місцевому співтоваристві, тим самим забезпечуючи найповнішу взаємодію та турботу один про одного як членів спільноти. Відповідно до мети визначені основні завдання інклюзивної школи: організувати навчально-виховний процес, який би задовольнив освітні потреби всіх дітей; розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами; створити позитивний мікроклімат у шкільному середовищі та поза його межами [1, с. 52–53].

Одним із основних питань у теоретико-практичній спадщині М. Монтесорі є організація навчально-виховного процесу, який сприятиме всебічному розвитку особистості й творенню людини. Саме принципу диференційованого підходу в навчанні дитини з особливими освітніми потребами надається основне місце в системі індивідуалізації освіти. М. Монтесорі зазначала: «В результаті своєї роботи ми дізналися, що тільки індивідуальна діяльність стимулює й здійснює розвиток дитини. Це стосується як дітей дошкільного віку, так і учнів молодших і старших класів». Кожна дитина по-різному сприймає навколишній світ, і це повинен враховувати дорослий. Тому навчально-виховний процес має бути побудований із урахуванням індивідуальних типологічних особливостей вихованців. Педагог повинен мати знання про психічний розвиток дітей, розуміти процес формування пізнавальних інтересів. На думку М. Монтесорі, індивідуалізація навчання проявляється у виборі та використанні окремих методів і прийомів навчання в залежності від рівня розвитку дітей, дозування навантаження, використання завдань різної складності, врахування їхньої підготовленості до виконання завдань, розуміння інтересів, здібностей, особливостей особистості. Отже, основою індивідуального навчання, за М. Монтесорі, – є вільний вибір дитини [7].

Такий принцип індивідуального підходу до навчання дітей використовується у спеціальній освіті. Він полягає в тому, що навчально-виховний процес будується у від-

повідності з віковими та індивідуальними особливостями дітей з особливими освітніми потребами. До таких особливостей відносять стан вищої нервової діяльності, темперамент, характер, швидкість перебігу процесів мислення, рівень сформованості знань, умінь, навичок, працездатність, вміння вчитися, мотивацію, рівень розвитку емоційно-вольової сфери тощо. Для реалізації цього принципу необхідно добирати конкретні методи і засоби навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, прийоми корекційно-розвивальної роботи та визначати темп уроку.

Наступний підхід до організації навчально-виховного процесу втілює диференційоване викладання, яким передбачено, що всі учні різні, а відтак, завдання вчителя полягає в тому, щоб виявити ці відмінності та відповідним чином вибудувати навчальний процес, забезпечивши оптимально ефективний навчальний досвід для всіх дітей.

Завдяки впровадженню диференційованого викладання звичайна програма навчання масової школи стане доступною для підлітків з особливими освітніми потребами, вони зможуть успішно опанувати зміст навчання, бути активними учасниками навчально-виховного процесу і, що найважливіше, досягати максимальних (для кожного) результатів.

На уроках, що проводяться із застосуванням диференційованого викладання, вчителі:

- починають з того рівня, на якому знаходяться учні, а не «традиційно» йдуть за навчальним планом. Вони відстоюють точку зору, що індивідуальні можливості учнів дуже важливі, і будують на цьому весь процес навчання;

- шукають різні шляхи для того, щоб кожний учень якомога швидше отримав якнайглибші знання, при цьому вони не вважають, що «дорожня карта», яка підходить одному учневі, підійде іншому. Такі вчителі вважають, що учні мають навчатися відповідно до власного стилю, досягаючи високих академічних стандартів;

- гнучко ставляться до часу, застосовують різні навчальні стратегії та стають для своїх учнів колегами, щоб переконатися в тому, що й тема, яка вивчається, і навчальна атмосфера пристосовані до потреб учня;

- спочатку мають чітко та обґрунтовано зрозуміти, що собою являє навчальний план і підхід, який базується на залученні до навчального процесу. Потім вони мають відповісти на запитання: що необхідно зробити для того, аби змінити методику таким чином, щоб кожний учень пішов зі знаннями та навичками, необхідними для наступного етапу навчання [4, с. 27–28]?

Диференціація відбувається і в момент проведення оцінювання, яке потребує здійснення необхідних адаптацій для того, щоб учні продемонстрували саме ті навички, які оцінюються. Одним із інструментів оцінювання є портфоліо, тобто набір вдалих робіт учня, які демонструють процес у сфері заздалегідь визначеному курсу.

Портфоліо виконує подвійну функцію. По-перше, воно містить конкретні свідчення для оцінювання на основі курсу. Коли вчитель готує письмову звітність про показники успішності для адміністрації закладу, то у висновках і коментарях може посилатися на його матеріали. По-друге, портфоліо стає в пригоді при проведенні зустрічей з батьками та учнем для обговорення прогресу дитини з особливими освітніми потребами [8, с. 89].

Переваги учнівського портфоліо:

- характеризує якість навчання різнобічно і багатовимірно;
- розкриває індивідуальні можливості дитини;
- демонструє динаміку досягнень за певний проміжок часу;

– допомагає визначити ефективність і відповідність індивідуального навчального плану можливостям дитини, коригувати його;

– дозволяє стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня, здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, вчителем.

Фаховий супровід підлітка з особливостями психофізичного розвитку забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, мінімізацію впливу фізичних і психічних обмежень дитини з особливими потребами в процесі здобуття освіти.

Однією з нагальних проблем інклюзивної освіти, яке потребує вирішення, є кадрове забезпечення інклюзивних навчальних закладів, до штатного розпису яких додатково мають вводитися такі посади, як педагог-дефектолог; реабілітолог; логопед; асистент педагога (вихователя) інклюзивного класу (групи). Професійні вміння фахівців інклюзивних шкіл передбачають: належне оцінювання особливих потреб і можливостей дітей; адаптацію та модифікацію змісту навчальних планів і програм; використання допоміжних навчальних технологій, у тому числі диференційованих методик навчання; планування та реалізацію спільної діяльності різнопрофільних фахівців і батьків дітей з обмеженими можливостями здоров'я; використання індексу інклюзії (внутрішньошкільного моніторингу).

При плануванні навчально-виховного процесу кожен із фахівців мультидисциплінарної команди основну увагу спрямовує на втілення таких фундаментальних позицій: необхідність запровадження інноваційних педагогічних підходів і методів, у тому числі при проведенні оцінювання навчальних досягнень означеної категорії дітей; запровадження диференційованого, індивідуального підходу практично до кожної дитини з порушеннями розвитку (індивідуальної програми розвитку (ІПР), індивідуальних навчальних планів (ІНП)); забезпечення (для умов загальноосвітнього навчального закладу) психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей з порушеннями психофізичного розвитку).

Особливістю навчально-виховного процесу підлітків з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість. В індивідуальному навчальному плані передбачається від 3 до 8 год. на тиждень для проведення корекційно-розвивальних занять з урахуванням висновку психолого-медико-педагогічної консультації та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку. Такі години враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження для дітей з особливими освітніми потребами.

Індивідуальна програма розвитку функціонує на основі трьох принципів: надавати варіанти представлення змісту, контролю, залучення і мотивації. Це один із найважливіших інструментів у роботі з підлітками з особливими освітніми потребами; формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину і послуги, які вона має отримувати. Він розробляється командою педагогів і фахівців та об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і,

одночас, визначає, які саме послуги надаватиме кожен фахівець. Батьки є активними учасниками складання індивідуальної програми розвитку, яка визначає необхідні рівні та види адаптації та слугує підґрунтям для подальшого планування навчальних занять.

На думку вчених, існує три фактори, що допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, які стосуються дитини: сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому; постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою; сприйняття батьків як колег.

Отже, проаналізувавши вищесказане, можна зробити наступні висновки: інклюзія – це не лише можливість перебувати підлітку з особливими освітніми потребами в загальноосвітній школі, але й спеціальна організація навчально-виховного процесу, який би враховував його сильні якості і таланти, а не проблеми. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки одноліткам з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь.

Упровадження інклюзивного навчання передбачає використання основних підходів до організації навчально-виховного процесу, що підвищують ефективність навчальної діяльності підлітків з особливими освітніми потребами та ступінь їхнього залучення в суспільстві (рис. 1):

Рис. 1. Основні підходи до організації навчально-виховного процесу в інклюзивній школі

Література

- Кучерук О. Сучасні підходи до організації інклюзивних шкіл [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_p/2012_108_2/statti/13.pdf
- Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / кол. авторів : А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. За заг. ред. Л. І. Даниленко, – 2-ге вид., стереотипне. – К. : ФО-П Парашин І.С., 2010. – 128 с.
- Колупаєва А. А. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 192 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
- Таранченко О. М., Найда Ю. М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
- Як зробити школу інклюзивною. Досвід проектної діяльності : методичний посібник / канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» / уклад. С. Єфімова. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2012. – 152 с.
- Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч. курс та наук.-метод. посіб. / Т. В. Сак. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 168 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
- Принципи, зміст і напрями побудови навчально-виховного процесу за ідеями Марії Монтессорі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://npu.edu.ua/ebook/book/html/D/ikpp_kkr_Pshped_osnovi_rozvitku_dite_Montessori/120.html.
- Інклюзивна освіта. Підтримка розуміття у класі : практич. посіб. / [Тім Лоріан, Джоан Делпелер, Девід Харві] ; пер. з англ. – А. А. К. : – СПД-ФО Парашин І. С., 2010. – 296 с.